

**UNIVERSITATEA PEDAGOGICĂ DE STAT
„ION CREANGĂ” DIN CHIȘINĂU**

Cu titlu de manuscris

C.Z.U: [94+322] (498.4) „1918/1928” + 261.7: 281.95„1918/1928”

TRÎNCĂ SORIN LUCIAN

**REL AȚIILE DINTRE STATUL ROMÂN ȘI BISERICA
ORTODOXĂ DIN TRANSILVANIA
(1918-1928)**

611.02. ISTORIA ROMÂNILOR (PE PERIOADE)

Autoreferatul tezei de doctor în istorie

Chișinău, 2016

Teza a fost elaborată în cadrul Catedrei de Istoria Românilor, Facultatea de Istorie și Geografie, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău.

Conducător științific:

PETRENCU Anatol, doctor habilitat în istorie, profesor universitar

Referenți oficiali:

ȘIȘCANU Ion, doctor habilitat în istorie, profesor universitar

GROSU Silvia, doctor în istorie, conferențiar universitar

Componența Consiliului Științific Specializat

DRAGNEV Demir, președinte, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei

CHICU Silvia, secretar științific, doctor în istorie, conferențiar universitar

BUCUR Ioan-Marius, doctor în istorie, profesor universitar, Cluj-Napoca, România

NICULIȚĂ Ion, doctor habilitat în istorie, profesor universitar

MOȘIN Octavian, doctor în istorie, conferențiar universitar

FUȘTEI Nicolae, doctor în istorie, conferențiar universitar

CEMÂRTAN Romeo, doctor în Teologie Ortodoxă

Susținerea va avea loc la 20 mai 2016, ora 15:00

în ședința Consiliului Științific Specializat D 33. 611.02 – 02 Istoria Românilor (pe perioade)

în cadrul Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău,

MD – 2069, Chișinău, str. I. Creangă, nr. 1.

Teza de doctor și autoreferatul pot fi consultate la Biblioteca Științifică a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău (Municipiul Chișinău, str. I. Creangă, nr. 1) și pe pagina web a CNAA (www.cnaa.md).

Autoreferatul a fost expediat la 18 aprilie 2016.

Secretar științific al Consiliului Științific Specializat,

CHICU Silvia, doctor în istorie, conferențiar universitar

Conducător științific,

PETRENCU Anatol, doctor habilitat în istorie, profesor universitar

Autor

TRÎNCĂ Sorin Lucian

(© Trîncă Sorin, 2016)

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea temei este condiționată de necesitatea studierii raportului dintre Statul Român și confesiunile religioase din Transilvania după reîntregirea acesteia cu România, în mod special – relațiilor cu Biserica Ortodoxă Română din Ardeal. După 1918, Statul Român s-a aflat în fața unei realități confesionale deosebit de complexe. Motivul este acela că, în dreptul ortodocșilor români, recensământul din anul 1930 consemna un procent majoritar de 72,6% din populația țării, dar și pentru faptul că, alături de ortodocși, tabloul confesional al țării era împesăritat cu o multitudine de alte confesiuni. România a apărut ca un stat poliglot multiconfesional, în care problematicii religioase atât de complexe trebuia să i se dea o rezolvare urgentă, pentru că ea nu era o simplă chestiune confesională, ci era și una de stat. Relația dintre Statul Român și diversele culte din cuprinsul țării trebuia transpusă în faptă și garantată de o lege unică, în care să fie cuprinse toate dispozițiile referitoare la diferitele culte, la raportul acestora cu statul și la relațiile interconfesionale. Din politica confesională se reflecta în mod stringent și problema interconfesională, cu predilecție cea vizând relația dintre ortodocși și romano-catolici, ortodocși și greco-catolici și nu în cele din urmă ortodocși și protestanți. Intervenția Statului Român pe tărâmul confesional a fost necesară și din perspectiva uniformizării organizațiilor bisericești ale României Mari, după anul 1918, Biserica Ortodoxă Română (BOR) confruntându-se cu patru organizații bisericești diferite. Studiarea politicii Statului Român față de BOR din Transilvania, a problemelor apărute după reîntregirea națională, modul de soluționare sau nerezolvare a lor sunt actuale deoarece multe din ele au ecou până în zilele noastre. În plus, România, inclusiv BOR, dar și celelalte confesiuni religioase se confruntă cu noi provocări, neîntâlnite în trecut, cum ar fi cele de integrare europeană și valului de emigrare islamică în Europa. Cunoașterea realităților trecutului în privința raporturilor dintre Statul Român și BOR, Statul Român și alte culte, va contribui, suntem convinși, la alegerea mai ușoară a unor soluții privind locul și rolul românilor în comunitatea popoarelor europene.

Descrierea situației în domeniu și identificarea problemelor de cercetare. Examinând literatura de specialitate, am constatat că istoricii români au studiat anumite subiecte referitoare la aspectele vieții interne a Ortodoxiei românești cum ar fi unificarea bisericească, înființarea Patriarhiei Române. În special, istoriografia a punctat aspecte legate de libertățile oferite de către Statul Român catolicilor prin semnarea Concordatului cu Vaticanul, a votării Legii Cultelor a permanentizării Statusului Romano-catolic, precum și alte subiecte de ordin general. Subiectului, unul deosebit de complex, nu i s-a acordat o atenție sporită, cu deosebire decriptării și dezbaterii lui în forma prezentată în lucrarea de față, ci a fost intercalat de către cercetători mai mult în prezentări care definesc întreaga activitate a Ortodoxiei românești. Pentru cercetătorii raportului Stat și Biserică, câmpul de studiere s-a răsfrânt cu preponderență pentru perioada comunistă și

postcomunistă, trasându-se aleatoriu și aspecte ale vieții eclesiastice interbelice. Aspecte ale relațiilor dintre Statul Român și BOR au fost studiate de unii istorici și oameni politici din perioada interbelică. Dintre aceștia amintim pe: V. Moldovan, I. Mateiu, V. Șesan, A. Lapedatu, O. Ghibu, T. Popescu și alți autori, fiecare cu studii sau articole ample pentru această temă. În privința istoriografiei perioadei comuniste, trebuie semnalat faptul că avem referințe modeste pentru acest subiect. Regimul comunist nu a tolerat în istoriografie subiecte ample legate de istoria bisericilor, inclusiv a BOR. Deși s-a tolerat de către regimul comunist ideea de „Biserică națională” (Biserica Ortodoxă), măsurile luate împotriva clerului ortodox au fost dure. Organizarea vieții bisericești era atent supravegheată de către inspectorii Ministerului Cultelor. Cât despre Biserica Greco-Catolică Română percepută ca fiind o instituție bisericească extrem de periculoasă, pe considerentul legăturilor ei cu Vaticanul, aparatul represiv comunist român a fost neîndurător desființând-o în anul 1948. Paradoxal, în ciuda tuturor acestor aspecte regimul comunist afirma că toate cultele se bucură de deplină libertate de expresie.

Dintre autorii perioadei s-au remarcat: Liviu Stan, N. Mladin, A. Plămădeală, D. Șandru sau M. Păcurariu. Cât privește istoriografia contemporană, aceasta a problematizat raportul dintre Statul român și BOR sau unele aspecte ale lui, axându-se cu preponderență pentru perioada comunistă și mai ales postdecembristă. După anul 1990, multe teme cu substrat confesional interbelic revin în actualitate prin aportul unor cercetători ca P. Brusanovski, V. Pană, V. Lechințan, M. Bănică sau R. Preda. În lucrare se regăsesc și câteva referințe electronice care aduc în actualitate subiecte din perioada 1918-1928 cum ar fi: salarizarea preoțimii, secularizarea averilor mănăstirești sau Statusul Romano-catolic.

Scopul lucrării. Pornind de la aspectele evidențiate mai sus, am apreciat ca fiind oportună efectuarea unei analize complexe sub aspect istoric care să clarifice problemele legate de relația dintre Statul Român și BOR în general și în special față de cea din Transilvania în primii zece ani de la Unirea acestei provincii cu Regatul Român. De asemenea, am urmărit să identificăm câteva aspecte legate de raportul Ortodoxiei de aici cu Bisericile cultelor minoritare, mai ales cu cea Greco-Catolică, decretată de Constituția din 1923 ca Biserică românească.

Obiectivele lucrării. Pentru a realiza scopul propus, am elaborat următoarele obiective:

- reliefarea rolului activ pe care BOR l-a avut în cadrul unor evenimentele de factură națională cum a fost acela de la 1 Decembrie 1918; rolul conjugat al acestei Biserici și al Statului Român în propășirea culturală a societății românești dintre cele două războaie mondiale.

- studierea și analiza încadrării juridice a Bisericii Ortodoxe din perspectiva legislației de Stat, în speță în prevederile Constituției din anul 1923 și ale Legii Cultelor din 1928.

- analiza celor mai importante aspecte confesionale care au polarizat viața internă a Bisericii Ortodoxe între anii 1918-1928.

- examinarea minuțioasă a alterităților în raporturile ortodoxo-unite în cadrul revenirilor greco-catolicilor la Ortodoxie având ca mediu de manifestare teatrul operațional transilvan și modalitatea în care Statul român a încercat să soluționeze acest fenomen deosebit de complex.

- expunerea aspectelor pozitive (convergențelor) precum și a celor negative (contrastelor) în raporturile dintre cele două instituții.

Metodologia cercetării științifice. Aprofundarea unei tematici extrem de complexe cum este aceea a raportului dintre Stat și BOR într-o perioadă (1918-1928) extrem de convulsivă în spectru politic, economic și confesional este de departe una interesantă. Preocuparea este cu atât mai mare, cu cât aspectul dinamic al dezvoltării societății oferă oportunități și resurse noi prin care cercetătorii sunt capabili să analizeze evenimente și fenomene istorice consumate în trecut. Metoda *istorică* este aceea în care cercetătorul încearcă să problematizeze aspecte istorice nevalorificate, inedite sau insuficient expuse ori expuse de către unii istorici în mod unilateral.

În studiul temei „Relațiile dintre Statul Român și Biserica Ortodoxă din Transilvania în perioada 1918-1928” am examinat cursul evenimentelor retrospectiv ținând cont de *cronologia* lor, cercetându-le evolutiv de la momentul apariției și dezvoltării lor și în strânsă legătură cu condițiile concrete care le-au generat. Pornind de la caracterul științific pe care o teză de doctorat trebuie să-l aibă în vedere, am urmărit ca în problematizarea diverselor puncte ale lucrării să aducem ca argumentare mai multe dovezi arhivistice, multe dintre acestea inedite, transpuse în note bibliografice și anexe. Obiectivitatea în prezentarea diverselor aspecte confesionale ale lucrării poate fi desprinsă din utilizarea unor metode cum ar fi cea a *problematizării* și a *comparației*. Prin intermediul lor am căutat să schițăm divergențele de opinie sub aspect interconfesional dintre Ortodoxie și Catolicism, dintre Ortodoxie și Greco-Catolicism, dar și cele dintre Stat și BOR. Considerăm că metodele amintite și-au avut utilitatea deoarece, prin intermediul lor, am încercat să prezentăm cât se poate de concis tratamentul pe care Statul l-a afișat față de ortodocși, dar și față de celelalte culte în câteva probleme stringente legate de fenomenul confesional al perioadei 1918-1928 cum ar fi: bugetul cultelor, salarizarea preoților, împrumutarea parohiilor diverselor Biserici din Ardeal. Am recurs de asemenea la *analiză* și *sinteză*, pentru a trece de la aspecte particulare la puncte de vedere generale am utilizat ca formă de raționament *inducția*. Analizând aspectele confesionale și diversele intervenții ale Statului referitoare la culte și comparându-le, am observat consecințele și am tras concluzii, călăuziți de considerentul *deducției*.

Noutatea și originalitatea științifică a lucrării transpare din subiecte cum ar fi: „Constituția din anul 1923 și Biserica Ortodoxă”, „Raporturile interconfesionale (ortodoxo-greco-catolice) în cadrul revenirilor la Ortodoxie în perioada 1918-1928, exemplul Transilvaniei”, un subiect deosebit de complex, fundamentat în primul rând pe foarte multe

dovezi de arhivă sau pe studiile unor personalități eclesiastice, preoți, istorici bisericești cum ar fi: Trandafir Scorobeț, protopopul Dejului, Herman Teodor și mai recente studiile ale istoricilor M. Păcurariu și A. Morar. Ceea ce am adus în plus acestui punct al revenirilor la Ortodoxie a fost multitudinea notelor bibliografice extrase din sursa arhivistică, fie în privința trecerilor în masă sau individuale, multe fiind inedite pentru edificarea acestui subiect.

Originalitatea tezei se reflectă în subiecte cum ar fi „Impactul modernității asupra Bisericii Ortodoxe. Biserica și politica. Clericalismul” (despre implicarea preoțimii ortodoxe în politică în primii zece ani de după Marea Unire nefiind elaborate studii de anvergură). Mai mult, subiectul implicării/neimplicării clerului în politica militantă a unui partid sau altul revine în actualitate cu regularitate în presă sau dezbaterile publice fiind și aceasta o consecință directă a ambiguității în ceea ce privește raporturile stabilite de-a lungul timpului între Biserică și Stat [7, p. 137]. Pentru a da un răspuns ferm în această direcție, la data de 6 martie 2008, Sfântul Sinod al BOR a reexaminat hotărârea sa nr. 410, luată în ședința de lucru din 12-13 februarie 2004 privind problema implicării preoților în politică, înnoind punctele de vedere și recomandările din 13-14 februarie 1996 și cele din 23-25 februarie 2000 în lumina cărora a hotărât să interzică implicarea preoțimii în politică [8]. Alte teme dezbătute cum ar fi: „Salarizarea preoțimii și Bugetul cultelor în perioada 1918-1928”, „Biserica Ortodoxă din Transilvania în cadrul Reformei agrare din 1921”, „Aspecte pozitive ale raportului dintre Stat și Biserică”, sunt întărite de foarte multe date bibliografice desprinse personal din dosarele din ABMS și AAVFC, note transpuse în decizii ale Sf. Sinod, circulare, multe dintre ele relevând aspecte inedite anexate la sfârșitul lucrării.

Problema științifică importantă soluționată constă în examinarea fenomenului confesional al României Mari, îndeosebi a celui transilvănean, cercetarea dinamicii relației dintre Statul Român și BOR în perioada 1918-1928 și a expunerii impactului pozitiv sau negativ rezultat din interferența celor două instituții, toate acestea fiind argumentate științific.

Semnificația teoretică a lucrării se regăsește în rezultatele și concluziile pe care lucrarea le expune. Prin abordarea unor aspecte confesionale extrem de delicate pentru istoriografia românească, lucrarea în întregime sau unele teme, supuse examinării istorice, constituie o invitație la dezbateri pentru cei ce doresc un plus de claritate, de nuanțare a unei probleme dominante cum este aceea a conexiunii Stat-biserică.

Valoarea aplicativă a lucrării. Abordările arhivistice au contribuit la o mai bună documentare științifică a lucrării, unele relevând aspecte inedite prezentate și din punct de vedere subiectiv, utile unor ulterioare subiecte de cercetare ale studenților, masteranzilor sau doctoranzilor. În lucrare regăsim trasate aspecte confesionale interesante ce pot constitui surse suplimentare în elaborarea sau completarea unor lucrări pe o astfel de tematică ale unor autori consacrați, istorici bisericești sau laici.

Rezultatele științifice principale înaintate spre susținere. Bazându-ne pe studierea literaturii de specialitate și a izvoarelor documentare, am obținut următoarele rezultate științifice, pe care le înaintăm spre susținere:

1. Biserica Ortodoxă din Transilvania a jucat un rol important în pregătirea și realizarea Actului Unirii Transilvaniei cu România. Am demonstrat, de asemenea, impactul pozitiv, inoculat de către factorul legislativ al Statului în organizarea BOR din Transilvania. Prin intermediul acestuia Ortodoxiei i s-a pus la dispoziție cadrul legal, constituțional și juridic, corespunzător prescripțiilor europene ale vremii. Constituția din 1923, care consfințește statutul de dominantă Ortodoxiei românești, și actul înființării Patriarhiei (1925) au fost aspecte legislative care confereau o evidentă creștere a prestigiului intern și extern al BOR.

2. Cercetarea izvoarelor istorice a demonstrat, că în perioada examinată de noi, s-au derulat numeroase cazuri de treceri în masă sau individuale ale greco-catolicilor la Ortodoxie. În unele cazuri s-au iscat probleme, legate de soarta proprietăților bisericești, de rezistența unor preoți etc.

3. Eforturile Statului Român de a pune la dispoziția BOR mijloace financiare și materiale a fost de bun augur. Prin aportul acestora, Ortodoxia și-a putut împlini menirea ei, aceea de a fi mijloc de propășire spirituală și culturală a societății românești, inclusiv – în Transilvania. Relația dintre cele două instituții în perioada cercetată a fost vizibilă în conjugarea eforturilor pentru realizarea unor reforme, mai ales în acele zone dificile în care acțiunea unei singure instituții a Statului nu poate avea rezultate scontate, precum: strângerea ofrandelor pe seama internatelor orfanilor de preoți din orfelinatele diecezelor ortodoxe din Ardeal, combaterea sărăciei, abandonul copiilor sau izolarea bătrânilor.

4. Emiterea de către Stat a unor legi care au favorizat sau permanentizat privilegiile pentru cultele minoritare dobândite în vechile regimuri: chestiunea Statusului Romano-catolic, a Concordatului și a Legii Cultelor au fost prevederi care nu s-au dovedit a fi dintre cele mai fericite pentru realizarea climatului de bună înțelegere între confesiunile țării. Prin semnarea Concordatului, Statul Român a oferit un privilegiu pentru o minoritate confesională a țării (catolică) contrar Legii generale a Cultelor.

5. Grație transformărilor politico-bisericești, survenite începând cu anul 1918, relația dintre Stat și BOR a fost încadrată într-un sistem juridic nou, unul în care putem distinge ameliorări esențiale, dar și neajunsuri profunde ce n-au satisfăcut pretențiile cultelor țării și în special pe cele ale ortodocșilor, așadar, o relație antitetă „de lumini și umbre”, de convergențe și contraste.

Implementarea rezultatelor obținute. Rezultatele cercetării ar putea fi utilizate în crearea unei baze teoretico-practice în vederea stabilirii de către Statul Român a unei concepții politice sănătoase, echilibrate, ghidată după principiul egalității de tratament cu privire la regimul

cultelor din cuprinsul țării. Apoi, în stabilirea unui dialog și parteneriat eficient între instituțiile amintite pe fundament filantropic, într-o perioadă în care este nevoie de solidaritate și efort conjugat în ajutorarea semenilor. Dialogul, cooperarea și parteneriatul dintre Stat și BOR poate avea efecte pozitive pe un triplu palier: cultural, moral și social, mai ales în zonele dificile în care o singură instituție a Statului nu poate avea randament eficient cum ar fi: sărăcia, abandonul copiilor, izolarea bătrânilor; cauzele socio-economice, viciile care duc la destrămarea familiei și a valorilor familiale cu consecințe nefaste mai ales asupra copiilor etc.

Aprobarea rezultatelor științifice. Autorul lucrării a expus unele compartimente ale tezei de doctorat în cadrul următoarelor reuniuni științifice: 28-30 septembrie 2012, Cluj-Napoca, tema: „Armonie și conflict intercultural în Banat și Transilvania. Perspective cultural-istorice”; 16 mai 2013, Cluj-Napoca, Conferința preoțească în Protopopiatul Cluj I, tema: „Sfinții Împărați Constantin și Elena - promotori ai toleranței religioase”; 30 octombrie 2014, Cluj-Napoca, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Conferința preoțească a Protopopiatelor Cluj I și Cluj II, Tema comunicării: „Martiriul Sfinților Brâncoveni”.

Teza de doctor a fost examinată în cadrul ședințelor Catedrei de Istoria Românilor a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” și a Seminarului Științific Specializat D 33.611.02-02. Principiile de bază și unele compartimente ale tezei au fost expuse în formă de articole, publicate în reviste de specialitate.

Publicații la tema tezei:

1. Trîncă Sorin. Carențe administrative ale Statului Român în perioada 1918-1929. Bugetul Cultelor între anii 1926-1929. În: *Renașterea*, 2004, martie, p. 12.

2. Trîncă Sorin. Raporturile interconfesionale (ortodoxo-greco-catolice) în cadrul revenirilor la Ortodoxie în perioada 1918-1928. Exemplul Transilvaniei. În: *Tyragetia. Istorie. Muzeologie. Serie nouă. Vol. II [XVII]*, 2008, nr. 2, p. 295-318.

3. Trîncă Sorin. Alterități ale raportului Stat și Biserica Ortodoxă în perioada 1918-1928. Salarizarea preoțimii și bugetul cultelor. În: *Renașterea*, 2010, martie, p. 6-8.

4. Trîncă Sorin. Împroprietărirea cu pământ a Bisericii Ortodoxe din Transilvania în cadrul reformei agrare din anul 1921. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2013, nr. 4 (64), p. 49-52.

5. Trîncă Sorin. Procese de revenire în sânul Bisericii Ortodoxe Române a populației de confesiuni greco-catolice (Cazul localității Vereșmort, 1923). În: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2013, nr. 4 (64), p. 53-56.

6. Trîncă Sorin. Constituția din 1923 și Biserica Ortodoxă. În: *Revista de Științe Socio-umane*, Nr.1 (29), Chișinău, 2015, p.127-142.

7. Trîncă Sorin. Reforma agrară și împroprietărirea cu pământ a Bisericii Ortodoxe din Transilvania. În: *Revista de Științe Socio-umane*, Nr.1 (29), Chișinău, 2015, p. 112-126.

Volumul și structura tezei. Lucrarea conține 262 de pagini, dintre care 150 de pagini text de bază și cuprinde foaia privind dreptul de autor, adnotări în limbile română, engleză și rusă, lista abrevierilor, cuprins, introducere, trei capitole, concluzii și recomandări, bibliografie din 465 de surse, 33 anexe, declarația privind asumarea răspunderii și CV-ul autorului.

Cuvinte-cheie: Stat, Biserică, culte, unificare, Constituție, Patriarhie, ortodocși, greco-catolici, treceri confesionale, Status Romano-catolic, Concordat, reformă agrară, împrăștiere.

CONȚINUTUL TEZEI

Lucrarea, supusă cercetării, a fost divizată în trei capitole. În **Introducere** sunt relevate actualitatea și importanța lucrării, cadrul cronologic și geografic, scopul și obiectivele lucrării, problema științifică soluționată, precum și semnificația teoretică și practică. Aici, este prezentat și structura lucrării.

Capitolul 1 al tezei, **Relațiile dintre Statul Român și Biserica Ortodoxă din Transilvania: repere istoriografice și surse istorice** înfățișează abordările teoretico-conceptuale ale subiectului analizat, istoriografia problemei și sursele de documentare. În primul paragraf, **Abordări teoretico-conceptuale ale studiului** privind Raportul dintre Stat și BOR în perioada 1918-1928, într-o manieră succintă sunt prezentate modelele de conexiune între Stat-biserică. Lucrarea încearcă să explice câteva concepte esențiale cum ar fi: Stat, Biserică, raport, cult, suveranitate, autonomie, termeni cărora trebuie să li se aloce o atenție sporită și în contemporaneitate atunci când se interpelează subiectul raportului dintre Stat și Biserică. Am putut vedea că din perspectivă etimologică cuvântul „raport” desemnează relația între două sau mai multe persoane, obiecte, fenomene, noțiuni pe care gândirea omenească o poate constata și stabili. Când privește al doilea element necesar a fi elucidate este acela de „Stat”, termenul a fost diagnosticat în înțelesul de țară, teritoriu și populația asupra cărora își exercită autoritatea această organizație. Am reliefat aspectul complementar ce există între Stat și națiune, aceasta din urmă precedând statul, fiind deasupra lui; națiunea fiind de fapt instanța care îl produce, dându-i legitimitate. Când uzităm termenul „stat” trebuie să aducem în discuție conceptul de suveranitate, care este însușirea, semnul distinctiv al statului: ea transcrie monopolul constrângerii în termeni de putere juridică, la care toate actele de putere trebuie să fie raportate. În baza suveranității Statul poate fi definit ca fiind puterea care emite acte juridice ce trebuie respectate de către toți supușii săi, să le respecte sub amenințarea pedepsei. Dacă în privința instituției laice se pune problema suveranității, instituția ecleziastică are nevoie și ea de autonomie, dând posibilitate Bisericii de a avea libertatea de a se governa. Autonomia Bisericii poate ființa doar acolo unde Biserica și Statul sunt privite ca două instituții sociale independente.

Paragraful **1.2. Analiza istoriografiei relațiilor Stat-biserică în Transilvania (1918-1928)**, este dedicat efectuării analizei literaturii de specialitate, utilizate pentru relevarea relațiilor dintre cele două instituții românești și a gradului de studiere a temei investigate. Aspecte ale relațiilor dintre Statul Român și BOR au fost studiate de unii istorici și oameni politici din perioada interbelică. Astfel, o lucrare ce are conotația unui studiu de drept bisericesc apare la Cluj în anul 1921. Ea poartă denumirea de „BOR și Problema Unificării” [27], avându-l ca autor pe publicistul, avocatul și profesorul universitar al Facultății de Drept din Cluj, Valer Moldovan. Specialistul în drept clujean percepe ca fiind justificată insistența factorilor oficiali și neoficiali ai Bisericii ardeleni, ca la noua alcătuire a organizației bisericești din România întregită să se ia ca punct de reper „Statutul Organic șagunian”, împreună cu toate principiile sănătoase și mântuitoare ce au stat la temelia lui. În anul 1920, un alt specialist în drept canonic, profesorul Facultății de Teologie din Cernăuți Valerian Șesan intervine în această complexă problemă a unificării publicând cartea „Proiect de unificare a Organizației bisericești autocefale ortodoxe din România întregită”, tipărită în 1920 [28]. De semnalat faptul că, după anul 1918, odată cu refacerea unității teritoriale au existat demersuri înscrise și pe linia refacerii unității bisericești (ortodoxo-unite), pe această traiectorie fiind antrenați pe lângă ierarhia bisericească, istorici și alte categorii sociale de confesiune ortodoxă sau unită. Din păcate, pentru acest demers nu s-a întrunit unanimitatea existând două tabere, cea a moderaților și aceea a intransigenților ortodocși și greco-catolici. Pentru acest sensibil subiect am adus în discuție unele luări de poziție ale lui O. Ghibu în lucrare sa intitulată sugestiv „O imperioasă problemă națională: Unitatea religioasă a românilor” [30]. Dacă această unitate religioasă a românilor nu s-a edificat, în anul 1925, Mitropolia Ungro-Vlahiei a fost ridicată la rangul de Patriarhie, moment de referință pentru destinul Ortodoxiei din țara noastră. O analiză specială a acestui eveniment ni-l oferă lucrarea arhimandritului Tit Simezea „Patriarhia Românească. Acte și documente” [35].

Problema semnării Concordatului cu Vaticanul a fost examinată cu minuțiozitate de către istoricul ortodox Ioan Lupaș, care se află printre primii contestatari ai Concordatului, opinia despre aceasta o expune în lucrarea „Chestiunea Concordatului în raport cu suveranitatea Statului român și cu programul istoric al Partidului Național din Transilvania” [39], lucrarea apare în anul 1921. Dar cea mai virulentă critică a Concordatului este adusă de către intransigenții N. Bălan în lucrarea „Biserica împotriva Concordatului. Declarațiunea Episcopatului Ortodox Român, prezentată la Discuția pentru Ratificarea Concordatului, în ședința de la 23 mai 1929 a Senatului Român” [40, 41].

În privința Raportului dintre Stat și Biserica Ortodoxă în perioada 1918-1928 în istoriografia perioadei comuniste, trebuie semnalat faptul că avem referințe modeste pentru acest subiect. În perioada postbelică România a fost condusă de regimul comunist, care nu a tolerat în

istoriografie subiecte ample legate de istoria bisericilor, inclusiv - a BOR. A fost o perioadă de acumulare de informații, care odată cu demolarea regimului comunist s-a materializat într-o mulțime de studii: unele republicate, altele noi. Subiectele abordate au fost în mare măsură legate de Concordatul cu Vaticanul, de soarta Bisericii Unite, dar și de istoria BOR din Transilvania.

Unul din cei mai de seamă canoniști ai Ortodoxiei, cu o pregătire deosebită în tratarea unor probleme de o mare diversitate cum ar fi: rolul mirenilor în Biserică, autocefalia și autonomia, raporturile Bisericii cu Statul a fost Liviu Stan. El punctează aspecte ale unificării bisericești în studii interesante referitoare la „Legea Cultelor”, „Poziția laicilor în BOR”, „Despre Sinodalitate”, publicate în revista „Studii Teologice” în anii 1948-1949.

După căderea dictaturii ceaușiste, istoriografia românească a căpătat libertatea de cercetare a subiectelor de interes profesional, dar și social-politic. La scurt timp după revoluție, istoricii români au publicat studii și documente referitoare la istoria Bisericii, inclusiv la problematica Stat-Biserică. În anul 1990, editura „Humanitas” a scos de sub tipar lucrarea „Constituția din anul 1923 în dezbaterile contemporanilor”. Virgil Pană și Paul Brusanovski au aprofundat aspecte ale operațiunii de împrumut. Primul în revista „Angustia”, 2001, cu dezvoltări asupra subiectului și în lucrarea coordonată de Vasile Ciobanu și Sorin Radu „Partide politice și minorități naționale din România în secolul XX”. Subiectul Statusului Romano-catolic ardelean revine în actualitate după 1990, amintim luările de poziție ale istoricului Vasile Lechințan, referent la Arhivele Naționale din Cluj-Napoca și cea a deputatului Aurelian Pavelescu. Luările lor de poziție sunt consemnate de interviurile și reportajele semnate de jurnalistul Ion Longin Popescu și intitulate „O Insulă a Șerpilor în inima României - despre soarta românilor din Harghita și Covasna”. Dintre ceilalți autori ale căror lucrări ne-au folosit ca sursă de documentare amintesc și recente studiile ale Manuelei Golea și Viorel Negru cu două studii intitulate sugestiv „Fundamentul Statusului Romano-catolic din Transilvania revendică bunuri în valoare de peste 10 miliarde de euro. Statul lor în statul nostru” și „ÎPS Robu, despre Marea Unire: Imperiul Roman s-a extins asupra Transilvaniei”, apărute în cotidianul național de investigații „Gardianul” în anul 2006.

Amintesc ca fiind de o contribuție relevantă pentru edificarea personală a unei astfel de teme complexe și cărțile unor cercetători ai relațiilor Stat-Biserică cum ar fi: Radu Preda cu lucrarea „Biserica în stat. O invitație la dezbateri” [68] și Bănică Mirel „Biserica Ortodoxă Română, stat și societate în anii 30”, George Enache, „Ortodoxie și putere politică în România contemporană” și „Biserică, societate, națiune, stat în România interbelică. Explorări în orizont liberal”, în „Revista Teologică”, nr. 2/2010, p. 166-292.

În ceea ce privește gradul de studiere internațională a acestei teme, trebuie amintit că, intervenția istoricilor străini a punctat perioade istorice ce nu se intercalează în cadrul temporar 1918-1928. Drept urmare, contribuția lor pentru subiectul tratat nu este una definitorie. Remarc

contribuția lui Keith Hitchins cu două lucrări de referință pentru spiritualitatea ardeleană în care trasează aspecte semnificative ale Ortodoxiei transilvănene din secolul al XVIII-lea și al XIX-lea: „Ortodoxie și naționalitate: Andrei Șaguna și românii din Transilvania 1846-1873” [22] , a doua „Identity and Religion: the Romanian Orthodox of Transylvania and the Orthodox Commonwealth, 1730s-1750” [18]. Ca documentații internaționale relevante ne-au fost „Colecțiunea Legilor emise de către Ministerul Cultelor și Instrucțiunii publice precum și a Ministerului de interne din Ungaria pentru anii 1889, 1894-1895 și 1898, culese din Biblioteca Centrală Universitară din Cluj.

În continuare, au fost analizate, în cadrul paragrafului **1.3 Izvoarele documentare privind politica Statului Român față de BOR din Transilvania**, marea majoritate din ele fiind depistată în arhivele istorice. Un demers definitoriu în strângerea de informații pentru redactarea tezei de doctorat au fost *sursele arhivistice*. În acest sens, am cercetat două dintre arhivele ortodoxe, cea din Sibiu și aceea din Cluj. Înzestrată cu un impresionant fond arhivistic, Biblioteca Mitropolitană din Sibiu, numărând peste 530 de ani de la întemeiere (1480-2016), fondurile Nicolae Bălan, Ioan Mateiu și Ioan Lupaș ne-au oferit documente de arhivă inedite, surse de documentare de un real interes, aspecte controversate cum ar fi trecerile confesionale de la credința greco-catolică la cea ortodoxă, dezbaterile aprinse din mediul eclesial ortodox privind unificarea bisericească, aspecte legate de analizarea încadrării juridice a BOR în textul Constituției din anul 1923 sau controversa privind regimul actelor stării civile și al binecuvântării religioase. Foarte importante au fost informațiile legate de jurisprudența maghiară și binecuvântare religioasă în privința trecerilor religioase de la un cult la altul sau regimul actelor de stare civilă. Importanța limpezirii chestiunii obligativității căsătoriei religioase era cu atât mai așteptată cu cât, ea a dat naștere unor mari controverse sub aspectul doctrinei și a jurisprudenței.

Arhiva sibiană ne-a oferit o gamă variată de documente legate de fructuoasa comunicare între polul spiritual și cel laic reflectat în plan ceremonial; sfințiri de biserici, slujbe comemorative dedicate personalităților eclesiale și culturale din Transilvania, înmormântări, parastase ale membrilor Casei Regale sau personalități marcante ale societății românești. Unul dintre obiectivele pe care BOT l-a urmărit în mod perseverent în perioada 1918-1928 și pe care de altfel îl perseverează și astăzi a fost acela al moralizării societății românești. Documentele de arhivă sunt dovezi grăitoare menite să ilustreze buna colaborare a Bisericii cu Statul privind realizarea acestui deziderat. În documentele studiate la Sibiu pentru perioada amintită se află o bogată corespondență referitoare la viața bisericească, la ajutoarele Statului direcționate în sprijinul orfanilor sau văduvelor de preoți, ajutoarele Consiliului Dirigent al Transilvaniei pentru elevii seminariști sau studenții teologi, aspecte legate de protestul energic al Bisericii Ortodoxe

din Transilvania față de poziția Statului român față de Concordatul cu Vaticanul sau Legea Cultelor, privite din spectrul Ortodoxiei românești ardelen.

La încheierea capitolului și au fost trase concluzii.

Cel de-al doilea capitol, **Problemele confesionale ale României Mari** analizează câteva aspecte definitorii ale fenomenului confesional în perioada 1918-1928, caracteristice Ortodoxiei românești. Primul paragraf problematizează sintetic **2.1. Aportul Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania la realizarea Marii Uniri de la 1 decembrie 1918. Comunicarea dintre polul spiritual și cel laic reflectat în plan ceremonial**. Studiul demonstrează că pentru a pune umărul la consolidarea actului Unirii, în centrele bisericesti ortodoxe din Transilvania s-au organizat dezbateri pe tema atitudinii pe care acestea trebuiau să le îmbrățișeze față de constituirea Consiliului Național Român Central. La 30 octombrie 1918, episcopul Aradului Ioan Papp, locțiitor de mitropolit al Ardealului, împreună cu Vasile Goldiș, care îndeplinea și funcția de secretar al Consistoriului Episcopiei Ortodoxe din Arad, au cerut ierarhilor ardeleni să-și precizeze clar atitudinea lor față de acest for conducător din Transilvania. La 1 noiembrie 1918, Miron Cristea, episcop în acea vreme la Caransebeș recunoștea CNR ca reprezentant și conducător politic al națiunii române. Acestui ierarh i s-a raliat printr-un act din 21 noiembrie 1918 toți episcopii ortodocși din Transilvania, manifestându-și adeziunea de a fi colaboratori în vederea realizării aspirațiilor naționale. Aportul pe care l-a avut N. Bălan, viitorul mitropolit al Ardealului la realizarea actului unirii a fost semnificativ, din încredințarea CNR din Arad și Sibiu, a plecat la Iași împreună cu căpitanul Victor Precup pentru a consulta atitudinea guvernului României și a politicienilor săi în privința pașilor ce trebuiau a fi urmați, în vederea unirii Transilvaniei cu România [26, p. 343-344]. Sub președinția episcopului Ioan Papp, întrunit la 10/23 noiembrie 1918, Sinodul mitropolitan a hotărât să conlucreze la efortul de edificare a aspirațiilor naționale, eliminând rugăciunile din biserici pentru conducătorii monarhiei austro-ungare, înlocuindu-le cu formula: „Pentru înalta... stăpânire națională și pentru Marele Sfat al Românilor, Domnului să ne rugăm”. La 1 Decembrie 1918, cu ocazia Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia, reprezentanții românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, fie ei ortodocși, fie greco-catolici, au dat dovadă de solidaritate, votând în unanimitate unirea cu România. Elie Miron Cristea, mitropolitul primat al țării, a rostit cu acel prilej o mișcătoare rugăciune. Ierarhul amintit a fost unul dintre cei patru delegați din Transilvania care au adus Documentul Unirii la București.

La 1 Decembrie 1918, cu ocazia Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia, reprezentanții românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, fie ei ortodocși, fie greco-catolici, au dat dovadă de solidaritate, votând în unanimitate unirea cu România. Elie Miron Cristea, mitropolitul primat al țării, a rostit cu acel prilej o mișcătoare rugăciune. Ierarhul amintit a fost

unul dintre cei patru delegați din Transilvania care au adus Documentul Unirii la București. Clopotele bisericilor ortodoxe din Ardeal au sunat solemn chemând la slujba învierii neamului românesc. În bisericile din Alba-Iulia arhieriei ortodocși și uniți au săvârșit Sfânta Liturghie, după care au fost oficiate Te Deum-uri solemne. Cele două biserici protopopești din oraș s-au dovedit neîncăpătoare pentru arhieriei ortodocși și greco-catolici. La sfârșitul slujbei episcopul Papp a rostit cuvintele: „Cel ce a înviat și neamul românesc din Transilvania și ne-ai dat să avem măreția zi de zi a Unirii Neamului, ajută Doamne, țara noastră România Mare să înflorească și să se întărească a preamări în veci numele Tău”.

Apoi, în cel de-al doilea paragraf sunt analizate câteva detalii despre **2.2. Inițiative ortodoxe de unificare. Disputa Stat-Biserică pe fondul unificării bisericești.** Prilejul unor ample dezbateri pentru cercurile bisericești și mirenești ortodoxe l-a oferit modalitatea în care să se facă unificarea bisericească pentru întreaga Ortodoxie a României Mari. Discuțiile pentru acest subiect s-au extins pe durata a 6 ani, subiectul fiind cu atât mai important cu cât, înainte de izbucnirea Războiului Mondial, BOR se afla sub patru stăpâniri deosebite: cea țaristă în Basarabia, austriacă în Bucovina, maghiară în Transilvania și românească în vechiul Regat. Situația era extrem de complexă ținând cont de împrejurările existente înainte de anul 1918 în provinciile amintite; este vorba de curentul de rusificare din Basarabia, de germanizare din Bucovina și acela de maghiarizare din Ardeal [3, p. 389], [4, p. 405-406].

Am evidențiat cele două curente: *primul* era al conservatorilor din Vechiul Regat, dar și a multora din Basarabia și Bucovina. Cel de-al doilea, ardelenesc susținea organizarea bisericii pe baze șaguniene. Prima grupare urmărea linia strict canonică, susținând organizarea ierarhică a autonomiei și a avut un înflăcărat susținător în persoana profesorului de Patrologie și Istoria Dogmelor din cadrul Facultății de Teologie București, Constantin Chiricescu. Partizan al principiului scindării Bisericii în ierarhie conducătoare și turmă cuvântătoare condusă, într-un spirit didactic, el era adeptul teoriei conform căreia Ortodoxia trebuie să aibă ca fundament de organizare principiul ierarhic, unul fundamentat de însuși Mântuitorul Hristos.

A doua tabără, constituită din membrii BOR din Transilvania aveau în frunte pe mitropolitul ortodox Nicolae Bălan, care susținea organizarea întregii BOR în conformitate cu statutul organic șagunian. Pentru ei această abordare era singura în măsură să anihileze sau cel puțin să diminueze înrobitoarea inerție tradițională și lăncezeală bisericească din Regat. Ideea autonomiei și imunității Bisericii în cadrele statale a fost în Transilvania o realitate obiectivă evidentă și înainte de anul 1918. Biserica de aici era singura structură instituțională românească, demnitatea și independența ei simbolizând însăși demnitatea și independența națiunii. În mod firesc inițiativa de unificare bisericească a pornit în mod oficial de la Sinodul Episcopal al Mitropoliei Ortodoxe din Ardeal care „cuprinsă de adâncă bucurie revine din nou la sânul

Bisericii Ortodoxe Române din Vechiul Regat, de la care o rupsesse vitregia timpurilor și reînnoiește vechile legături de unitate cu Mitropolia Ungro-Vlahiei, devenind parte integrantă a Bisericii-mame din România întregită cu Basarabia și Bucovina”.

În cea de-al treilea paragraf **2.3. Constituția din 1923 și Biserica Ortodoxă Română. Regimul actelor stării civile și a binecuvântării religioase. Polemica pe suportul termenului de „religiune dominantă”** este analizată o problematică extrem de mediatizată în cercurile bisericesti și mirenești ortodoxe, modalitatea în care Statul Român a înțeles să încadreze BOR din punct de vedere legislativ, expresia uzitată în cadrul Constituției din anul 1923, decretând BOR ca dominantă, iar BGC ca având întâietate față de celelalte culte, ambele fiind definite ca Biserici românești. Studiul a demonstrat: Constituția din 1923 a decretat BOR ca dominantă, iar cea GC ca având întâietate față de celelalte culte, ambele fiind definite ca românești. Formula n-a satisfăcut întru totul pretențiile celor două Biserici, în ambele tabere existând intransigenți care au contestat cu vehemență încadrarea Bisericii lor în această legiferare de stat sub pretextul minimalizării Bisericii pe care-o susțineau. Unii ortodocși au sesizat faptul că, cel mai evident neajuns al actului constituțional din 1923 era acela că, se punea stavilă procesului de revenire a uniților în rândul BOR. Au existat dispute acerbe între reprezentanții Statului și cei ai BOR în privința Regimului actelor stării civile și a binecuvântării religioase, fiecare parte (Stat și Biserică) revendicându-și dreptul de a reglementa această chestiune, în cele din urmă disputa fiind tranșată în favoarea Statului spre nemulțumirea BOR.

În paragraful **2.4. Înființarea Patriarhiei Ortodoxe Române (1925): argumente „pro” și „contra”**. **Însemnătatea istorică a constituirii Patriarhiei Ortodoxe Române**, am arătat: Înființarea Patriarhiei Ortodoxe Române izvora și din considerentul existenței unui cap ierarhic bisericesc, în persoana Mitropolitului Ungro-Vlahiei care jurisdicționa sub autoritatea sa morală cinci Mitropolii, cu individualitate istorică bine definită și 18 eparhii așa încât, instituția patriarhului se afla în strânsă legătură cu organizarea statală, formarea Statului Național Unitar impunând și necesitatea reorganizării bisericesti. Înființarea acestui act a fost o necesitate care se impunea și pe fondul sporirii populației ortodoxe a țării și a Eparhiilor ei, România devenind o putere ortodoxă semnificativă în Orientul creștin. Au existat și între ortodocși voci ce s-au exprimat împotriva ridicării la rang de Patriarhie a Ortodoxiei românești. Amintim aici atitudinea refractară a episcopului de Bălți, Visarion Puiu și cea a lui N. Crainic. Pentru ei, BOR nu merită un astfel de rang din două motive: nu este pregătită pentru un act atât de mareț deoarece se află într-o vădită stare de umilință datorată politicii ticăloase, apoi autocefaliile naționale înseamnă descentralizarea complectă și prin aceasta, inevitabil, fărâmițarea unității ecumenice. N. Crainic titra că, BOR era una funcționară acuzând-o că de un mileniu refuză să creeze dogme noi în timp ce Catolicismul se afla într-o continuă muncă de elaborare dogmatică. Patriarhia română a fost

puterea spirituală chemată să colaboreze împreună cu celelalte biserici ortodoxe ale Patriarhiei ecumenice, pentru propășirea spirituală a Răsăritului ortodox. Cu toate că Biserica Ortodoxă n-a ajuns să dețină un fond financiar suficient de consistent din al cărui venit să-și poată îndeplini misiunea-i vastă, aspectul pozitiv consta în acela că, s-a pus bazele unui fond care să contribuie la propășirea pentru viitor a Ortodoxiei românești: Consiliului Central Bisericesc, organul administrativ răspunzător pentru afacerile bisericești și organului executiv al acestuia era Eforia Bisericii, care reglementa afacerile economice, financiare, bisericești

Paragraful **2.5. Impactul modernității asupra Bisericii Ortodoxe. Biserica și politica, clericalismul**, oferă aspecte importante în privința angajamentului politic al clericilor ortodocși, unul taxat deosebit de critic de către intelectualitatea perioadei studiate. Un fenomen extrem de păgubitor pentru BOR a fost imixtiunea preoțimii în politică, înregimentarea ei în rândul partidelor politice fiind sancționată caustic de către adversarii politici sau de către unele personalități ale societății civile din perioada 1918-1928. Tema, una interesantă, cu unele referințe inedite vine să semnaleze aspectele peiorative ale fenomenului prin care preotul își neglija activitatea sacramentală, social-morală în comunitatea pe care o jurisdicționa. Implicația preoților ortodocși în viața politică, în polemicile acide ale partidelor politice a atras o diminuare evidentă a prestigiului lor și a Bisericii pe care aceștia o reprezentau.

Paragraful **2.6. Alterități ale raporturilor interconfesionale (ortodoxo-unite) în cadrul revenirilor la Ortodoxie**. După anul 1918, Ardealul s-a confruntat cu o profundă mișcare de revenire la Ortodoxie a credincioșilor aparținând diverselor confesiuni. Preferințe pentru această acțiune au avut-o în primul rând greco-catolici, după anul 1918, fenomenul fiind deosebit de complex. A fost una dintre cele mai sensibile și mai grele chestiuni confesionale căreia Statul Român a trebuit să-i dea soluționare. Acesta s-a confruntat cu o mare provocare fiind pus în postură delicată de a fi mediator eficient în disputa averilor bisericești în cazul trecerilor în masă ale credincioșilor de la un cult la altul. Din analiza bazei arhivistice privind fenomenul amintit s-a evidențiat în mod cert faptul că Statul, adoptând mai mult o atitudine de neutralitate, a fost depășit de situație. Procesele ortodoxo-unite pe fundalul trecerilor religioase s-au înmulțit și mai dureros s-au prelungit, multe derulându-se pe durata a zeci de ani. Situația a dus la o alterare a relațiilor ortodoxo-unite, cele două Biserici românești s-au angrenat într-un război surd, ce a sfâșiat unitatea sufletească a românilor ardeleni. Ținând cont de conlucrarea, aportul lor în plan național și unitatea lor în legea strămoșească existau premise solide ca odată cu realizarea unității naționale, să se fi realizat și Biserica unității naționale. Acest lucru nu s-a împlinit, vorbindu-se tot mai intens de nostalgia pierderii „momentului 1 decembrie 1918”, ca prilej oportun de unificare spirituală.

Paragraful **2.7** este intitulat **Statul Român și soluționarea diferendelor interconfesionale în Transilvania**. Ca și cel precedent, este unul din cele mai sensibile părți ale lucrării. După anul 1918, Statul Român s-a confruntat cu o mare încercare, aceea de a fi mediator eficient în disputa averilor bisericești, în cazul trecerilor în masă ale credincioșilor de la un cult la altul. Din păcate, n-a reușit. Aspectul a fost unul incitant, îndelung problematizat, tematica proprietății bisericești fiind amplu dezbătută în diferite segmente temporare, neexistând o linie unitară de percepție a ei din partea diverselor confesiuni. Mai mult, ea a făcut obiectul unor ample dezbateri ale juriștilor laici, dar și ale canoniștilor, așa încât, problematica averilor bisericești în cadrul trecerilor de la un cult la altul devine una stringentă, dar și controversată. În **Concluzii la capitolul 2**, sunt fixate rezultatele celor expuse în cel de-al doilea capitol.

Capitolul **3. Convergențe și contraste ale raportului dintre Stat și Biserica Ortodoxă** are, de asemenea, șapte paragrafe. În paragraful **3.1. Impactul pozitiv al Statului Român în organizarea BOR**, am demonstrat că prin intermediul legislației de stat, BOR i s-a pus la dispoziție cadrul legal, constituțional și juridic corespunzător prescripțiilor europene ale vremii. Constituția din 1923 și înființarea Patriarhiei Ortodoxe au fost abordări legislative care au contribuit la o evidentă dinamizare a vieții interne și o creștere a prestigiului intern și extern al BOR. Statul Român s-a îngrijit și a contribuit la organizarea și unificarea Bisericii Ortodoxe, după alipirea noilor provincii, contribuind la eficientizarea intervenției Ortodoxiei în conducerea morală a poporului în strânsă legătură cu evoluția democratică a statului. Munca comună realizată de către specialiștii Bisericii și cei ai Statului pentru edificarea unui plan viabil de unificare bisericească s-a derulat pe o perioadă de șase ani a fost extrem de dificil și s-a materializat în mai multe proiecte pe această temă. Reprezentanți ai Statului, buni cunoscători ai legislației de stat, împreună cu miniștri cultelor Octavian Goga, Constantin Banu și A. Lapedatu și-au adus un aport semnificativ la întocmirea unui proiect de unificare. Aceasta cu atât mai mult, cu cât în acest plan provizoriu de lege se cuprindeau și dispoziții care să precizeze raporturile dintre Stat și Biserică.

Paragraful **3.2. Teandria Stat-Biserică reflectată în eforturile Statului de a pune la dispoziția BOR mijloace financiare și materiale** se referă la examinarea punerii la dispoziția Bisericii din partea Ministerului Cultelor a sumelor necesare completării, conform normelor generale stabilite prin lege și în armonizare cu salariile funcționarilor publici, a veniturilor clerului și plăților funcționarilor eclesiastici sau pentru acoperirea altor lipsuri materiale. Aceasta nu era altceva decât un enunț al articolului 21 din Legea pentru organizarea BOR din 6 mai 1925. Ajutoarele acordate de către Stat au fost puse la dispoziția organelor administrative bisericești având o destinație precisă. Acestea aveau datoria de a ține o evidență strictă a tuturor conturilor aflate în gestiune, spre a putea fi verificate de către inspectorii Ministerului Cultelor și cei ai

Finanțelor în ce măsură, sumele ordonanțate de către stat au fost utilizate în conformitate cu destinația lor și cu respectarea legilor contabilității publice. Dreptul de control al Statului, de multe ori stânenitor, era făcut în conformitate cu un regulament întocmit de către reprezentanții celor două ministere. Statul Român n-a reușit prin operațiunea salarizării preoțimii ortodoxe și a înzestrării materiale a parohiilor să satisfacă în totalitate nivelul de expectanță al BOR. Cu toate acestea, orice ajutor direcționat către cel mai lipsit cult al țării în spectru material era binevenit. Deosebit de importantă era dispoziția articolului 44 din Legea pentru organizarea BOR conform căreia, au fost puse la dispoziția Bisericii câte 200 de hectare fiecărei mitropolii și câte o sută de hectare fiecărei episcopii, teren de cultură, care să se concretizeze în acea sesiune mitropolitană sau episcopală; de asemenea, erau prevăzute 500 de hectare de pădure fiecărei mitropolii și 300 de hectare fiecărei episcopii, suprafețe supuse regimului serviciului silvic. Pentru Transilvania, Legea agrară repartiza 50 jugăre pentru parohii. Din această suprafață 32 jugăre cadastrale erau destinate preoților, 8 pentru cântăreț și 10 pentru biserică.

În paragraful **3.3. Sinergia dintre Stat și Biserica Ortodoxă în activitatea socială, medicală, filantropică și în moralizarea societății** analizează conlucrarea între Stat și BOR în activitatea socială, medicală, filantropică și în moralizarea societății. Acțiunea conjugată a BOT și în general a Ortodoxiei cu Instituții ale Statului cum ar fi Ministerul Muncii și a Ocrotirilor sociale sau cu societăți ca: „Societatea pentru profilaxia tuberculozei”, Societatea Națională „Crucea Roșie” etc. a fost una prolifică pentru societatea românească. Biserica Ortodoxă din Transilvania a constituit un factor cultural și moralizator al societății interbelice. Aportul spiritualității ortodoxe transilvane în perioada 1918-1928 s-a evidențiat prin sporirea numărului de școli confesionale, răspândirea publicațiilor, adunărilor și cercurilor culturale. Ea a depus o muncă prodigioasă, dar și dificilă pentru edificarea culturală a societății românești, pentru aceasta, problematica instrucției religioase în școlile românești făcut obiectul unor amănunțite discuții, venite nu doar din partea statului, dar și a cercurilor bisericești. Dacă din optica ortodoxă chestiunea învățământului confesional a fost ridicată încă din anul 1919, cu ocazia Primului Congres Preoțesc din România întregită, Ministerul Instrucției Publice a dat o ordonanță în anul 1921, prin care, instrucțiunea și educațiunea religioasă în școlile de stat era dată întru totul în grija confesiunilor. BOT a desfășurat o prodigioasă activitate în plan ecumenic, permanentizând legăturile de prietenie și colaborare cu celelalte biserici creștine. În acest sens, mitropolitul Nicolae Bălan și Ioan Lupaș, ca reprezentanți ai BOR, au participat la Congresul ecumenic de la Stockholm din anul 1925, prestația lor, ca de altfel a întregii delegații ortodoxe fiind una deosebită.

Paragraful **3.4. Contraste ale raportului dintre Stat și Biserica Ortodoxă. Salarizarea preoțimii ortodoxe și Bugetul Cultelor în perioada 1918-1928** a fost consacrat examinării

salarizării personalului clerical, care a fost unul dintre punctele nevralgice ale politicii bisericești de stat al perioadei interbelice. Pentru preoțimea ortodoxă remunerarea era o chestiune extrem de delicată rezolvarea din punct de vedere legal a acesteia făcând obiectul unor ample discuții între cei doi poli, Biserică și Stat. După anul 1918 operațiunea de salarizare a preoților a fost statornicită juridic, pe baza Constituției din 1923, a Legii și Statutului de Organizare a BOR din 1925 și a Statutului Funcționarilor Publici. Ortodoxia nu aștepta din partea Statului decât o lege de salarizare adecvată care să dezvolte, să armonizeze și să completeze legiurile existente în acest domeniu, care nu satisfăceau nevoile sacerdotului ortodox pus în postura nefastă de a trăi împreună cu membrii familiei în mari neajunsuri materiale. Din păcate, Legea de Organizare din anul 1925 nu a dezvoltat suficient și nici nu lămurea deplin principiul exprimat în articolul 22 din Constituție ce prevedea că „Biserica creștină ortodoxă și cea greco-catolică sunt biserici românești și că BOR fiind religia mării majorități a românilor este biserică dominantă în statul român”. Mai mult, lacunele de interpretare erau evidente și la nivelul de interpretare a legilor bisericești. De exemplu, Legea pentru Organizarea BOR în articolul 21 stipula în mod evaziv că, sumele ce se vor pune la dispoziția bisericii vor fi doar în armonizare cu salariile funcționarilor publici. Articolul amintea că „Ministerul Cultelor va pune la dispoziția Bisericii sume necesare pentru a completa, după norme generale prevăzute prin lege veniturile clerului... ajutoarele acordate de Stat vor fi puse la dispoziția respectivelor organe administrative bisericești”. Observăm că în acest text se vorbește de „ajutoare”, nu de salarizare, între cele două aspecte existând o mare deosebire, ajutor înseamnă o favoare pe care cineva o oferea în două ipostaze, fie pentru motivul de a te ajuta la nevoie, fie pentru a-ți face o concesie. În schimb „salariul” era definit ca fiind contravaloarea unui serviciu și se stipula și în articolul 16 din Legea pentru Statutul Funcționarilor Publici: „Funcționarii au dreptul la salariu corespunzător gradului sau funcțiunii ce o ocupă”.

În paragraful **3.5. Biserica Ortodoxă din Transilvania în cadrul Reformei agrare din anul 1921** am examinat starea împroprietăririi BOR cu pământ. Am arătat că BOR a așteptat, după anul 1918, o reabilitare materială din partea Statului Român și aceasta și prin dispozițiile reformei agrare. Operațiunea de aplicabilitate a reformei agrare a fost îndelung așteptată de către ortodocșii din Transilvania. Motivația pornea de la neajunsurile îndurate de către românii de aici și de Biserica lor de-a lungul vremii din partea regimurilor de dominație străine. Pentru aceasta, Arhidieceza de Alba-Iulia și Sibiu va cere Consiliului Dirigent al Transilvaniei să repare nedreptățile din trecut făcute BOR de aici înaintându-i Raportul Consistoriului mitropolitan numărul 260 /1919 M. Demersurile vor fi continuate în cadrul Congresului național-bisericesc ordinar al Mitropoliei românilor ortodocși din Ardeal, întrunit în Sibiu la 10/12 februarie 1920. Cu acest prilej, forului conducător amintit i s-a înaintat și un conspect cu situația deficitară a

parohiilor ortodoxe ardelene în privința împrumutării, spre a servi ca bază de pornire pentru un ajutor extraordinar menit să repare nedreptățile trecutului. Intervențiile pe această temă au continuat și în anii următori, chestiunea măsurilor de împrumut a parohiilor ortodoxe ardelene făcând obiectul discuțiilor sinoadelor bisericești. Am examinat demersurile făcute de oficialii BOR din Transilvania referitoare la împrumutarea bisericilor. Am conchis că în conformitate cu dispozițiile Legii agrare privitoare la pământurile date Bisericii și clerului din anul 1921, Mitropoliile primeau de la Stat spre folosință câte 200 de hectare fiecare și 100 de hectare fiecărei episcopii teren de cultură. Legea agrară dispunea ca în Ardeal fiecare parohie să fie împrumutată cu câte 50 jugăre cadastrale din care 32 jugăre pentru preoți, 10 pentru biserică și 8 pentru cantor. Prin aceste dispoziții s-a constituit sesiunea mitropolitană sau episcopală, administrate în conformitate cu articolul 125 din Statut. Aceste prevederi își aveau aplicabilitate și pentru Mitropoliile și Episcopiile ardelene. Pe lângă terenul de cultură, Mitropoliile ortodoxe primeau fiecare câte 500 de hectare de pădure, episcopiile 300 de hectare, suprafețe ce trebuiau a fi exploatate conform normelor ocolurilor silvice. Din păcate, dispozițiile articolului 44 din Legea pentru Organizarea BOR și-au găsit cu greu aplicabilitatea în spațiul transilvănean, în foarte multe cazuri ea efectuându-se în mod păgubos pentru parohiile ortodoxe. În privința Bisericilor minoritare, în conformitate cu dispozițiile reformei agrare, Statul Român a expropriat vastele domenii ale acestora dobândite prin succesiune de la fostul stat maghiar. Dar, pentru Stat s-a ivit o situație interesantă, după concepția ortodoxă anacronică, aceea de a-i plăti Bisericii Catolice o rentă de expropriere ca și oricărui proprietar, pentru terenuri care constituiau propriul său bun. Sumele plătite de stat în cadrul rentelor de expropriere au fost foarte mari, ajungând la mai multe sute de milioane de lei. Pentru nivelul de expectanță al Ortodoxiei, operațiunea întreprinsă a fost percepută ca fiind scandaloasă, aspect sesizat de către protopopul ortodox G. Ciuhandu și de către istoricul Silviu Dragomir. De altfel, G. Ciuhandu a semnalat opiniei publice aceste aspecte prin câteva foiletoane incitante numite „Patronatul eclesiastic ungar - neoiobăgia României”, apărute în „Telegraful Român”. Poziția istoricilor amintiți, una intransigentă, pornea tocmai de la idea că, odată cu formarea Statului Național Unitar, exorbitantele averi puse la dispoziția Bisericii Catolice de către principii ardeleni sau regii Ungariei cu dreptul de uzufruct, în mod firesc, trebuiau să intre în stăpânirea Statului Român.

În paragraful **3.6. Concordatul cu Vaticanul (1927) și Legea Cultelor (1928)** am analizat raționamentele Statului Român la semnarea Concordatului cu Vaticanul și am arătat Concordatul a fost un pact bilateral între Statul Român și Papa de la Roma, care avea rolul de a reglementa situația religioasă a catolicilor din cuprinsul fruntariilor țării. Tratatul pentru semnarea unui concordat au debutat în anul 1920, când în fruntea Ministerului Cultelor se afla Octavian Goga, tratativele continuându-se de către ceilalți miniștrii ai Cultelor, Constantin Banu, Alexandru

Lapedatu și Vasile Goldiș, cel din urmă iscălindu-l la 10 mai 1927, la Roma. Dacă ar fi să analizăm prevederile Concordatului din anul 1927, la prima vedere, l-am putea cataloga ca fiind de bun augur. Dar, specialiștii în materie de drept sau alte personalități ecleziastice ortodoxe și nu numai, analizându-l profund, au putut distinge vădite aspecte discriminatorii ale prevederilor sale. De altfel, lumea ortodoxă l-a primit cu ostilitate, manifestându-și poziția critică față de el în mai multe rânduri, chiar și atunci când acest tratat se afla în stadiu de proiect. Bazându-se pe natura de drept a Concordatului și pe gravitatea pe care acesta a creat-o în Statul Român, ortodoxii l-au denunțat imediat, propunând Suveranului eventualitatea încheierii unui nou concordat, fundamentat pe alte principii, care să satisfacă cerințele juste ale Constituției țării și ale siguranței naționale. Concret, ei avertizau existența în cuprinsul Pactului a mai multor neconcordanțe care contraveneau legilor Statului Român. În ceea ce privea Legea Cultelor din anul 1928, punctele ei nevralgice gravitau în jurul articolului 9, devenit 11, privitor la personalitatea juridică a organizațiilor bisericești și a articolului 45 devenit 47, unul care preciza destinația averilor bisericești în cazul trecerilor de la un cult la altul. Situația era mult mai complexă și aceasta din cauza celor două concepții diferite îmbrățișate de către cele două Biserici, Ortodoxă și Unită, în privința subiectului de drept al averilor bisericești în circumstanțele trecerii de la un cult la altul. În opoziție cu teza greco-catolică conform căreia, în cazul trecerilor la un alt cult averile rămâneau cultului sau Bisericii în general, BOR considera că, articolul 45, devenit apoi 47, consfințea dreptul acestei biserici de a îngloba averile bisericești ale uniților ce și-au părăsit cultul, întorcându-se în sânul Bisericii Ortodoxe. Pe fondul acestei probleme, s-au purtat discuții care-au generat o virulentă polemică în Senat între reprezentanții celor două biserici.

În sfârșit, paragraful **3.7. Statusul Romano-Catolic** a fost consacrat examinării chestiunii Statusului RC Ardelean, care a fost una deosebit de controversată pentru condițiile politice noi, apărute ca urmare a actului de la 1 decembrie 1918. Raporturile de forțe vor fi schimbate; oponentul după acest an fiind Statul Român care își va revendica drepturile justificate asupra Statusului. Ierarhia catolică se va alia cu elementul laic, revendicându-și același drept, aceasta și prin intervenția Vaticanului, pe de o parte, iar pe de altă parte profitând de acțiunile șovinismului maghiar. Atuurile erau de partea ierarhiei catolice care, ținând cont de impasul și șovăiala laicilor, va reuși să controleze și să mențină Statusul sub jurisdicția ierarhiei catolice, aceasta și pe fondul unei totale lipse de experiență a guvernelor României interbelice, în materie de legislație ecleziastică. În acest fel, Biserica RC a intrat în posesia unei averi considerabile, care de drept trebuiau să fie a Statului Român. Pe fondul lipsei de intervenție a guvernelor succedate la conducerea țării pentru aceasta problema; membrii Vechiului Status se regrupează și în mai multe adunări convocate între anii 1920-1923, reușesc să se reorganizeze într-o organizație

național-publică maghiară, autonomă față de Statul Român dar și de Mitropolia Catolică a Bucureștiului. Organizația se afla sub protecția contelui Gustav Majlath, episcop catolic de Alba-Iulia, căruia i se conferă și dreptul de patronat. Anacronismul era evident și consta în faptul că noua organizație refuza să-și supună gestiunea organelor de control ale Statului Român, continuând să funcționeze astfel, ignorată sau tolerată de autoritățile românești, timp de aproape zece ani. Iată de ce era așteptată cu mare interes reglementarea situației de drept a Statusului Catolic în cadrul Legii Cultelor și a Concordatului. În **Concluzii la capitolul 3** sunt rezumate sintetic principalele idei la care s-a ajuns în urma elaborării acestui ultim capitol. Concluziile și recomandările generale ale cercetării trasează principalele rezultate obținute, concluziile generale precum și recomandările finale. Teza cuprinde 33 Anexe ce prezintă documente inedite, depistate de autor în arhivele istorice din Cluj-Napoca și Sibiu, care completează și justifică tezele înaintate de autor la susținerea publică.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

1. Cercetând istoriografia temei „Raportul dintre Stat și BOR în perioada 1918-1928. Exemplul Transilvaniei”, am constatat că în perioada interbelică unele aspecte ale acestui subiect au fost studiate parțial. În anii celui de-al Doilea Război Mondial și a regimului comunist în România problema dată nu a fost abordată de istorici. Lucrurile s-au schimbat întrucâtva după căderea regimului comunist în 1989. Dar până în prezent nu este o lucrare care ar aborda problema formulată de noi în prezentul proiect.

Pe parcursul anilor am studiat în diverse fonduri arhivistice documente, referitoare la subiectul propus pentru cercetare. Atât literatura de specialitate, cât și documentele din arhive (inedite), cât și cele publicate, precum și datele statistice, informațiile din presă ne-au permis să elucidăm multilateral tema raporturilor Statului cu BOR în anii 1918-1928.

2. Studiul efectuat a demonstrat rolul important, jucat de BOT în pregătirea și realizarea Actului Unirii Transilvaniei cu România. Am demonstrat, de asemenea, impactul pozitiv, inoculat de către factorul legislativ al Statului în organizarea BOR. Prin intermediul acestuia Ortodoxiei i s-a pus la dispoziție cadrul legal, constituțional și juridic, corespunzător prescripțiilor europene ale vremii. Constituția din 1923, care consfințea statutul de dominantă Ortodoxiei românești, și actul înființării Patriarhiei (1925) au fost aspecte legislative care confereau o evidentă creștere a prestigiului intern și extern al BOR. Ele au fost postulate prin care Statul, nu s-a rezumat a fi un simplu spectator, lăsând în seama instituției divine întreaga ei soartă, ci s-a preocupat de bunul mers al organizării interne a Ortodoxiei. Cercetarea izvoarelor istorice a demonstrat, că în perioada examinată de noi, au fost numeroase inițiative de unificare bisericească, în multe cazuri soldate cu treceri în masă a greco-catolicilor la Ortodoxie. În unele cazuri s-au iscat probleme, legate de soarta proprietăților bisericești, de rezistența unor preoți etc.

3. Studiul realizat a demonstrat că intervenția Statului Român de a pune la dispoziția BOR mijloace financiare și materiale a fost de bun augur. Prin aportul acestora, Ortodoxia și-a putut împlini menirea ei, aceea de a fi mijloc de propășire spirituală și culturală a societății românești. Pe această coordonată, prin mijlocirea Ministerului Cultelor, a încercat să ofere Bisericii sumele necesare completării veniturilor clerului și a plăților funcționarilor eclesiastici sau pentru acoperirea altor lipsuri materiale. Impactul eficient al sinergiei Stat-Biserica Ortodoxă s-a extins în activitatea socială, medicală, filantropică și în moralizarea societății românești în perioada 1918-1928. Acțiunile derulate sub controlul Sf. Sinod al BOR, în colaborare cu Instituții ale Statului cum ar fi Ministerul Muncii și a Ocrotirilor sociale, cel al Cultelor și Internelor sau cu societăți ca Societatea Națională „Crucea Roșie”, „Societatea pentru profilaxia tuberculozei” , „Invalizii de război” au fost deosebit de eficiente. Relația dintre cele două instituții în perioada cercetată a fost vizibilă în conjugarea eforturilor pentru realizarea unor reforme, mai ales în acele zone dificile în care acțiunea unei singure instituții a Statului nu poate avea rezultate scontate, precum: strângerea ofrandelor pe seama internatelor orfanilor de preoți din orfelinatele diecezelor ortodoxe din Ardeal, combaterea sărăciei, abandonul copiilor sau izolarea bătrânilor.

4. Cercetarea făcută de noi a demonstrat, că emiterea de către Stat a unor legi care au favorizat sau permanentizat privilegiile pentru cultele minoritare dobândite în vechile regimuri: chestiunea Statusului RC, a Concordatului și a Legii Cultelor au fost prevederi care nu s-au dovedit a fi dintre cele mai fericite pentru realizarea climatului de bună înțelegere între confesiunile țării. Prin semnarea Concordatului, Statul Român a încurajat un demers anacronic și a oferit un privilegiu pentru o minoritate confesională a țării (catolică) contrar Legii generale a cultelor. Mai mult, prevederile lui știrbeau însăși suveranitatea Statului. Tratatamentul era inegal raportat BOR ale cărei raporturi erau reglementate prin lege. Politica deficitară a Statului de subvenționare și salarizare a cultelor și mai ales a ortodocșilor, a fost motivată de votarea tardivă a Legii Cultelor și de lipsa în perioada 1918-1928 a unei Legi de salarizare a clerului. În operațiunea de subvenționare a cultelor Statul Român a încălcat trei criterii: proporția numerică, situația materială a cultelor și nevoile reale ale fiecărui cult. Toate guvernările succedate la conducerea țării în perioada 1918-1928 prin intervenția lor legislativă și mai ales prin calitatea de creditor, au pus la dispoziția ortodocșilor sume sau ajutoare financiare și materiale diminuate comparativ cultelor minoritare, ele nefiind în concordanță cu indicele proporționalității, a numărului credincioșilor diverselor culte din țară. Din analiza aritmeticii bugetare, a sumelor puse la dispoziția diferitelor confesiuni reiese evidenta favorizare a minorităților confesionale și nedreptățirea majoritarilor ortodocși. În operațiune de subvenționare a cultelor în privința personalului, BOR avea în schema de salarizare a Statului un număr de episcopi, protopopi și preoți diminuat în raport cu acela al cultelor minoritare.

5. În evoluția raportului dintre Stat și BOR în perioada 1918-1928 desprindem următoarea situație: grație transformărilor politico-bisericești, survenite începând cu anul 1918, relația dintre cele două instituții a fost încadrată într-un sistem juridic nou, unul în care putem distinge ameliorări esențiale, dar și neajunsuri profunde ce n-au satisfăcut pretențiile cultelor țării și în special pe cele ale ortodocșilor, așadar, o relație antitetică „de lumini și umbre”, de convergențe și contraste. În cadrul abordării relației dintre Stat și BOR în perioada 1918-1928, un subiect extrem de complex, în vogă și în zilele noastre este nevoie de ample și serioase dezbateri care reclamă în mod imperios înfăptuirea de noi estimări obiective, supuse aparatului critic al filierei instrumentarului științific. Demersurile în acest sens sunt cu atât mai relevante cu cât poporul român, în ciuda propagandei comuniste atee, la care a fost supus pe parcurs de mai bine de patru decenii, a continuat să rămână, în majoritatea lui, un popor religios. Pe de altă parte, tema suportă un și mai mare interes cu cât, în zilele noastre se vorbește tot mai des de pericolul așa-zisei culturi secularizate europene, una ce exercită o puternică influență asupra societății românești în contextul procesului de integrare europeană. Consider că, în aceste vremuri, deloc ușoare, Ortodoxia românească are un rol definitiv în păstrarea valorilor culturale și a celor spirituale de aceea, cu atât mai importantă devine în contemporaneitate relația sa cu Statul.

Problema științifică soluționată. În cadrul prezentei cercetări au fost depistate problemele cu care s-a confruntat Statul Român în relațiile cu confesiunile religioase din Transilvania, reunită cu România în 1918. Au fost demonstrate politicile Statului Român față de BOR, dar și față de alte biserici, greco-catolică în special.

Recomandăm:

- Lucrarea în general, sau unele puncte ale ei, cercetătorilor bisericești sau laici, interesați în a surprinde dinamica Istoriei bisericești, în speță a celei Ortodoxe în raporturile acesteia cu puterea civilă, dar și în vederea edificării fenomenului confesional, unul care, după anul 1918, s-a dovedit a fi extrem de complex. Considerăm că, parcurgând lucrarea, istoricii vor desprinde informații realmente interesante legate de spectrul confesional al României Mari pe care să le utilizeze în completarea unor viitoare articole, studii sau lucrări de anvergură.
- Rezultatele cercetării pot să fie utilizate de către reprezentanții Statului Român, în primul rând pentru o mai bună documentare într-un domeniu sensibil cum este cel confesional. Considerăm că înțelegerea aspectelor eclesiastice de către politicienii români ai perioadei 1918-1928 ca, de altfel, și a celor din zilele noastre a suferit și suferă mari anomalii. O mai bună documentare pe palierul relației Stat-Biserică este esențial în vederea elaborării unei concepții politico-legislative eficiente în dialogul său cu BOR, dar și cu celelalte culte din cuprinsul țării. Evident că Ortodoxia românească așteaptă din partea ponderii

laice o redefinire, o reorientare a politicii religioase, o nouă viziune ghidată după principiul egalității de tratament cu privire la regimul cultelor din cuprinsul țării.

- Dacă în stabilirea și definitivarea unor parteneriate pe fundament filantropic între cele două instituții progresul este semnificativ există, din păcate, și astăzi carențe mari în ceea ce privește încadrarea preoțimii din perspectivă salarială. S-a permanentizat sistemul salarizării mixte, în care Statul Român nu plătește integral salariile personalului clerical și neclerical, ci asigură doar o contribuție de aproximativ 60% la salariile acestora. Restul salariilor, impozitele, asigurările de sănătate și contribuțiile sociale sunt plătite din fondurile proprii ale unităților bisericesti.

BIBLIOGRAFIE

1. Șesan V. Contribuții privitoare la raportul dintre Stat și Biserica Ortodoxă. În: Constituția cea nouă a României întregite, Cernăuți, Glasul Bucovinei, 1923, 8 p.
2. Biblia sau Sfânta Scriptură. Versiune diortosită după septuaginta, redactată, adnotată și tipărită de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscop al Vadului, Feleacului și Clujului, Mitropolit al Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2009.
3. Păcurariu M. Istoria Bisericii Ortodoxe Române. Vol. III. București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, 1981, 591 p.
4. Păcurariu M. Istoria Bisericii Ortodoxe Române. Pentru seminariile teologice liceale, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2006, 528 p.
5. Corduneanu I. Un act normativ istoric și mult așteptat. În: <http://www.ziarullumina.ro/opinii/un-act-normativ-istoric-și-mult-așteptat/2008/ noiembrie / 22 / html> (vizitat 13.11.2013).
6. Biroul de presă al Patriarhiei http://basilica.ro/stiri/rspunsul-patriarhiei-romne-la-dezinformările-asur_3609.html 2013/ februarie / 02/ (vizitat 13.11.2013).
7. Bănică M. Biserica Ortodoxă Română, Stat și Societate în anii 30, Iași, Editura Polirom, 2007, 268 p.
8. <http://www.apologeticum.ro/2012/mai/21//atentie-preoti-si-ierarhi-sinodul-bor-interzice-implicarea>. În: politica-conform sfintelor canoane (vizitat în 11. 11. 2013)
9. Dicționarul explicativ al limbii române. Conducătorii lucrării: acad. Ion Coteanu, dr. Luiza Seche, dr. Mircea Seche. București, Editura Academiei, 1975, 1049 p.
- 10 . <http://wp.me/PDvLy-wx> via @wordpressdotcom, P. Guillot, Introduction a la sociologie politique, Paris, Arman Colin, 1998, 192 p. 24-25. În: Științe Politice. Cine sau Ce este Statul? Formele statului.
11. Podaru A. Biserica și Stat la Sfântul Ioan Gură de Aur. În: Studia Universitatis Babeș-Bolyai Theologia Orthodoxă, LII, 1 / 2007, p. 200-218.

12. Flocă I. N. Drept Canonic Ortodox. Legislație și administrație bisericească, vol. II, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, 1990, 472 p.
13. Băbuș E. Bizanțul istorie și spiritualitate, Sofia, București, 2003, 366 p.
14. Seliște M. Creștinismul din statistici și eșecul „simfoniei bizantine”. În: <http://www.crestinortodox.ro/carti-ortodoxe/istoria-bizantului/simfonia-bizantina-80638.html> /2013 / 29 / 01. Html (vizitat 9.12. 2013)
15. Stan N. R. Biserica Ortodoxă și drepturile omului. Paradigme, fundamente, implicații, București, Universul Juridic, 370 p.
16. Stan Liviu. Legea Cultelor. În: Studii Teologice, Sibiu, seria a II-a, anul XXI, nr. 9-10, martie –aprilie 1949, p. 841-847.
17. Bocșan N. Etnie și confesiune în Transilvania (secolele XIII-XIX). Oradea, Fundația cele Trei Crișuri, 1994, 188 p.
18. Slujitor al Bisericii și al Neamului. Părintele prof. univ. dr. Mircea Păcurariu, membru corespondent al Academiei Române, la împlinirea vârstei de 70 ani, Cluj, Renașterea, 2002, 758 p. (+ ilustrații).
19. Mladin N. Biserica Ortodoxă Română, una și aceeași în toate timpurile, Sibiu, 1968, 309 p.
20. Arhiva Mitropoliei Sibiu, fond Ioan Lupaș, act. Nr. 4628, Fost-a Șaguna om împărătesc sau omul poporului.
21. Statutul Organic al Bisericii greco-orientale române din Transilvania cu un supliment. A treia edițiune oficială autentică, procurată în urma concluzului congresual din anul 1878, nr. 247, Sibiu, Tiparul tipografiei arhidiecezane, 1907, 70 p.
22. Hitchins K. Ortodoxie și naționalitate. Andrei Șaguna și românii din Transilvania, 1846-1873, București, Univers Enciclopedic, 1995, 344 p.
23. Stăniloae D. Națiune și confesiune. Studiu introductiv și note de Constantin Schifirneț, București, Elion, 2004, 289 p.
24. Abrudan M. G. Opera și moștenirea luminoasă a Mitropolitului Andrei Șaguna (1808-1873). În: Tabor, anul VII, nr. 1, p. 36-39.
25. Lupaș I. Mitropolitul Andrei Șaguna ca pregătitor al unității naționale. În: Legea Românească, anul III, nr. 26, din 25 iunie / 8 iulie 1923, p. 2-3.
26. Păcurariu M. Istoria Bisericii Românești din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș. Până în 1918, Cluj-Napoca, 1992, 394 p.
27. Moldovan V. Biserica Ortodoxă și problema unificării. Studiu de drept bisericesc. Cluj, Ardealul, 1921, 183 p.

28. Șesan V. Proiect de unificare a Organizației bisericești autocefale ortodoxe, Institutul de Arte Grafice, „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1920, 69 p.
29. Mateiu I. Cercetări privitoare la Constituția Bisericii ortodoxe din Ardeal. Cluj, Tipografia Dr. S. Bornemisa, 1922, 72. p.
30. Ghibu O. O imperioasă problemă națională: unitatea religioasă a românilor. Beiuș, Ateneul, 1931, 64 p.
31. Unirea bisericilor românești. În: Renașterea, Cluj, anul I, nr. 8, 28 octombrie 1923, p. 4.
32. Mehedinți S. Unirea bisericilor române. În: Convorbiri literare, anul al 56-lea, 1924, p. 127.
33. Hossu I. Apărarea creștinismului prin unirea bisericilor. În: Cuvântul Creștin, organ oficial al Eparhiei Cluj-Gherla, Gherla, anul VIII, nr. 14, din 15 iulie 1926, p. 75-76.
34. Dăianu I. Cele două corăbii și alte cuvântări, București, Editura Bucovina, 1923, 43 p.
35. Simedrea T. Patriarhia Românească. Acte și documente. Cluj, Tipografia cărților bisericești, 1926, 226 p.
36. Scorobeț T. Văzut-am lumina cea adevărată. Recente cazuri de trecere a uniților la Ortodoxie. Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1924, 63 p.
37. Herman T. Monografia istorică a Protopopiatului Ortodox român Dej. Lupte, treceri și procese religioase. Cluj, Tiparul Tipografiei Dr. S. Bornemisa, Cluj, 235 p.
38. Mateiu I. Dreptul Bisericesc de Stat în România întregită. Regimul general al cultelor. București, Tipografia Cărților Bisericești, 1926, 103 p.
39. Chestiunea Concordatului în raport cu suveranitatea Statului Român și cu programul istoric al Partidului Național din Transilvania, Sibiu, Tipografia Arhidiecezană, 1921, 24 p.
40. Bălan N. Biserica împotriva Concordatului. Declarațiunea Episcopatului Ortodox Român, prezentată la discuția pentru ratificarea Concordatului în ședința de la 23 mai 1929 a Senatului Român. Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1929, 52 p.
41. Bălan N. Biserica Ortodoxă și Concordatul. Declarația făcută de IPS sa dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului, în ședința Senatului din 23 mai 1929. În: Revista Teologică. Organ pentru știință și viață bisericească, Sibiu, anul XIX, nr. 7-8, iulie-august, 1929, p. 209-226.
42. Ghibu O. Nulitatea Concordatului dintre România și Sfântul Scaun. Cluj, 1935, 88 p.
43. Popescu T. Cea mai mare primejdie națională actuală a României. Concordatul cu Papa. Istoric. Proiectul Legii Regimului General al Cultelor. Proiectul Concordatului. Explicarea fiecărui articol. Concluzii. București, Societate anonimă Răsăritul, 1927, 84 p.
44. Patriarhia Ortodoxă și Concordatul, București, Editura Tipografia Cărților Bisericești, 1929, 24 p.

ADNOTARE

TRÎNCĂ Sorin. Relațiile dintre Statul Român și Biserica Ortodoxă din Transilvania în perioada 1918-1928. Teza de doctor în istorie, anul perfectării tezei 2016, municipiul Chișinău. **Structura tezei** constă din Introducere, trei capitole, Concluzii și recomandări, adnotări în limbile română, rusă și engleză, bibliografie din 465 de surse, 150 pagini text de bază și 33 anexe. Rezultatele cercetării au fost publicate în 7 studii științifice.

Cuvinte-cheie: Stat, România, Biserica Ortodoxă Română, ortodocși, Constituție, uniți, treceri confesionale, Status, Concordat, salarizare, buget, împroprietărire.

Domeniul de studiu: Istoria Românilor.

Scopul cercetării are în vedere examinarea relației dintre Statul român și Biserica Ortodoxă Română în perioada 1918–1928 cu exemplificări exprese pentru Transilvania.

Obiectivele cercetării constau în: analiza impactului raportului dintre Statul român și BOR oglindit în legislația de Stat privitoare la culte; examinarea raporturilor ortodoxo-unite în cadrul revenirilor la Ortodoxie și a modalității în care Statul a încercat să soluționeze acest fenomen complex; exemplificarea convergențelor și a contrastelor în raporturile dintre cele două instituții.

Noutatea și originalitatea științifică a cercetării este dată de faptul că sursa de documentare a lucrării se axează pe foarte multe documente de arhivă, unele inedite. Ele nu fac altceva decât să întregesc, să contribuie la alcătuirea unei imagini întregite privitoare la relațiile dintre BOR și Stat în contextul politicii promovate de către Instituția politico-administrativă a societății românești în domeniul cultelor religioase în perioada 1918-1928.

Problema științifică importantă soluționată constă în examinarea dinamicii relației dintre Statul român și BOR pe fondul făuririi României Mari; observarea evolutivă a sinergiei dintre cei doi poli în perioada 1918-1928.

Semnificația teoretică este prezentată de expunerea impactului pozitiv sau negativ reflectat din interferența celor două instituții prin intermediul argumentării științifice a rezultatelor obținute. **Valoarea aplicativă.** Abordând aspecte confesionale extrem de delicate pentru istoriografia românească, lucrarea în întregime sau unele teme supuse examinării istorice constituie o invitație la dezbateri pentru cei care doresc un plus de claritate și de nuanțare a unei probleme dominante cum este aceea a conexiunii Stat-Biserică. Mai mult, pornind de la un bogat substrat arhivistic, tratarea unor aspecte ale lucrării a contribuit la reliefarea unor probleme inedite, utile pentru ulterioare subiecte de cercetare ale studenților, masteranzilor sau doctoranzilor. **Implementarea rezultatelor științifice.** Rezultatele cercetării ar putea fi utilizate în primul rând pentru stabilirea unei concepții politice echilibrate, cu privire la regimul cultelor.

ANNOTATION

TRÎNCĂ Sorin. Relations between the Romanian state and the Orthodox Church in Transylvania in the period 1918-1928. Sentence of doctor in history, clinching year thesis, Chisinau.

Sentence structure consists in the introduction, three chapters, conclusions and recommendations, annotations in the languages Romanian, Russian and English, bibliography of 465 sources, 150 text pages and 33 Annexes. The results of the research have been published in 7 scientific studies.

Key words: Romania, the Romanian Orthodox Church, religious denominations, Orthodox, constitutions, united, passages religious, Status, Concordat, budget, property restoration.

Field of study: History of Romanians

The purpose of research: is to examine relationship between the Romanian state and the Romanian Orthodox Church in the period 1918-1928 with illustrations for Transylvania express.

Research Objectives: They shall consist of: analysis of the impact of relationship between the Romanian state and BOR own reflection in the legislation of the State regarding the denominations; examining gears orthodoxy-united in the return trips to the Orthodoxy, and of the manner in which the state has tried to solve this complex phenomenon; a convergence and of contrasts in the relations between the two institutions.

The novelty and originality of scientific research: Is that source of documentation of the work focuses on many documents archive, some highlights. They do nothing but uncover, to contribute to the creation of the image "whole regarding the relations between BOR and the State In the context of policy promoted by the institution political-administrative of the Romanian society of religious denominations in the period 1918-1928.

Important scientific issue solved: It consists in the examination dynamics of the relationship between the Romanian state and BOR on the background making Romania; observation of developmental synergy between the two poles in the period 1918-1928.

Theoretical meaning: It is submitted by exposure positive or negative impact reflected in interference of the two institutions were gone through scientific of the results obtained.

The value is available: By addressing issues religious very delicate for Romanian historiography the work in whole or some themes historical examination constitute an invitation to debate for those who want a little extra clarity and hue of a dominant problems as it is that of a Stat-Church connection. The work includes a rich substrate archive helping to highlighting certain aspects like no other, useful researchers or students. **Implementing scientific results:** The results of the research may be used to establish a balanced political conceptions, with respect to the regime of religious denominations across the country. Development, a dialog Partnership effectively between BOR and the Romanian state.

АННОТАЦИЯ

ТРЫНКЭ Сорин. Отношения между Румынским государством и Православной Церковью Трансильвании в 1918-1928 гг. Диссертация доктора исторических наук, завершённая в 2016 году, в муниципалитете Кишинэу. Диссертация состоит из введения, трех глав, заключения и рекомендаций, аннотаций на румынском, русском и английском языках, библиографии из 465 источников, 150 страниц текста и 33 приложений. Результаты исследования были изложены в 7 научных статьях.

Ключевые слова: государство, Румыния, Румынская Православная Церковь (РПЦ), конституция, объединённые, религиозные переходы, Статус, жалованье, бюджет, восстановление собственности.

Область исследования: История Румын.

Цель исследования состоит в том, чтобы изучить отношения между Румынским государством и РПЦ в периоде 1918-1928 гг. с примерами для Трансильвании, а также проанализировать комплекс проблем, связанных с переходом греко-католиков в православную веру.

Новизна научного исследования: заключается в том, что докторская работа основана на многих архивных документах, значительная часть из них – неизвестных. Они способствуют созданию правильного, научного, представления отношений между государством и РПЦ и Государством в контексте политики, проводимой государственными учреждениями в 1918-1928 гг.

Важность исследуемой проблемы состоит в рассмотрении отношений между Румынским государством и РПЦ на фоне процессов объединения Румынии, в исследовании совместных действий государственных учреждений и РПЦ.

Теоретическое значение работы состоит в том, что изложены как положительные, так и отрицательные явления отношений между государством и православной церковью.

Практическая значимость работы. Докторская диссертация вносит новый значительный анализ в румынскую историографию касательно отношений государства и религиозных культов на примере Трансильвании в межвоенный период.

Внедрение научных результатов. Результаты диссертационного исследования были представлены в статьях, опубликованных в научных специализированных журналах.

TRÎNCĂ SORIN LUCIAN

**RERAȚIILE DINTRE STATUL ROMÂN ȘI BISERICA
ORTODOXĂ DIN TRANSILVANIA
(1918-1928)**

611.02. ISTORIA ROMÂNILOR (PE PERIOADE)

Autoreferatul teze de doctor în istorie

Aprobat spre tipar: 12 aprilie 2016

Formatul hârtiei A5

Hârtie ofset. Tipar ofset

Tirajul 35 ex.

Coli de tipar: 2,2

Comanda nr.

Centrul Editorial-poligrafic al Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă”.